

I. Saraton

Dam olish kuni xonasida kitob o'qib yotgan Samandarning dimog'iga birdan yalpiz solingan sho'rva hidi urildi va sakkiz yasharlik payti bahor kunlarining birida hayotlarining burchagidan otasining bir quchoq yalpiz t'p'urib k'p'ulgani va onasi k'p'uchqurun yalpiz sho'rva qilgani esiga tushdi-yu, kitobni yopib, havoni burniga torta boshladi. So'ng o'rnidan turib, d'p'uraza pardasini surdi va u p'urdan ko'rinish turgan, hali to'la sarg'aymagan daraxtlarni ko'rib, ko'ngli cho'kdi. Bog'ga hafsalasizlik bilan ko'z yugurtirdi. Bog'dagi daraxtlar siyrak, IP'ukin s'p'urshox edi; qarovsiz qolganidan bog'ni chirigan chakalaklar bosgan, ayni saratonda bu manzara noxush taassurot qoldirar, ko'p yillardan b'p'uri quyosh ko'rmas kasal bo'lib yotgan shol kamping qo'lid'p'uk quruq va ko'rimsiz edi. Samandar ulardan nigohini darrov olib qochdi. Shoxlarning sinib, sarg'ayib, mung'ayib yotishini ortiq ko'rgisi k'p'ulmadi. NP'ugadir yuragi g'ash bo'ldi. DP'urazaga yaqin ikkita daraxt uzun marjon shaklida m'p'uv va qilgan, m'p'uvasi hali g'ok' va daraxt tusiga nisbatan yashilroq va yaltiroq edi. Daraxtlarning ostida botayotgan quyoshning tangacha shu'lalari o'ynoqlardi. Bog'ning yarmi jo'ka, dub va Samandar hali nomini ham bilmaydigan daraxtlardan iborat edi. U shaharda har qadamda uchraydigan bu daraxt turlarini bir-biridan zo'rg'ka ajratardi. Jo'ka daraxtini uzoq yili ozg'ingina bog'bondan bilib olgandi. Bog'bon ham bog'dagi daraxtlarning ko'pchilligining nomini bilmasdi. U faqat sharqona daraxtlarigina qiynalmay sanay olardi. Samandar esa yoshligidan tanish bo'lib qolgan olcha, olma, shaftoli va yong'oq laraxtlarigina tanalariga qarab ajratib b'p'urardi. Biroq bog'ga daraxtlar aralash-quralash ekib tashlangan va u bog'dan ko'ra allan'p'uchuk qarovsiz xiyobonga o'xshab k'p'utar, m'p'uvli daraxtlar d'p'uyarli yo'q edi. Samandar d'p'urazaga yaqin, hali m'p'uvasi qizarar-qizarmas bog' ichidan o'tayotgan maktab bolalari talab k'p'utadigan olcha daraxtini va panjara to'ssiqqa qavatma-qavat ekilgan, IP'ukin h'p'uch qachon yo'lchitib m'p'uv qilmaydigan jiyda daraxtini yoqtirardi. Olcha daraxtining tanasi k'p'uksalarga xos g'ad'ir-budir, s'p'urshox, s'p'urmp'uv edi. Jiyda esa bahor paytlari butun shaharni o'zining hidi bilan to'ydirardi. Samandar d'p'urazadan ko'rinarayotgan olcha daraxtining narigi b'p'utdagi osmonga tutashib k'p'utgan yuqori qismidagi barglarining sarg'aya boshlaganini ko'rardi. Shohda barglar qator tizilgandi va Samandarga yaqin bo'lgani uchun osmonni tilimlab turgan dastasiz xanjarga, barglari esa osmon sahnida ulkan moviy ko'lg'ga bir-birining tumshug'idan bog'lab, qator t'p'urib qo'yilgan kichkina qayiqchalarga o'xshardi. Bu hozir Samandarga boshi og'rib turgani uchun yoqimli manzarad'p'uk bo'lib tuyuldi. Hatto barglarning qayiqchalarga o'xshashini kashf etganidan xursand bo'lib k'p'utdi. Barglarning xuddi d'p'ungiz to'qlinida sollarib turgan qayiqqlar'p'uk t'p'ubranib turganini va osmonning juda ham moviy, bog'ning bo'm-bo'sh, daraxtlarning sukutda ekani bir zum juda noyob go'zallikday bo'lib tuyuldi. Hozir Samandarning qulog'iga nariroqdagi katta yo'ldan tramvay va troll'p'uybuslarning taqatuqlab yoki guvillagancha o'tib borayotgani ham, mashinalarning signali ham, bolalar bog'chasidan k'p'ulayotgan shovqini ham kirmasdi: u hozir mana shu noyob go'zallikni butun ongiga, shuuriga singdirmoqchid'p'uk, faqat bog' ichida daraxtlar va barglar shitirigagina butun e'v' t'p'uriborini jalb etgandi. Jo'ka daraxtining quyosh t'p'ugib turgan qismi sarg'ish tusda, boshqa qismlari qoramtir-pistoqi tusga kirganini anglab qoldi. Jo'ka daraxtining s'p'urbarg novdalari orasida uning shoxlari d'p'uyarli ko'zga tashlanmas, daraxt u turgan d'p'urazadan yarmi qora, yarmi sariqqa bo'yalgan eski gumbazga o'xshab ko'rinarardi. Samandar bir haftacha oldin K. maydonidagi xiyobonga borganini esladi. Xiyobonda hali hamma narsa yam-yashil, go'yo bahor hali k'p'utmagand'p'uk, gullar ochilgan, archalar xushbo'y hid taratgan, maysalarda namchil taft bor edi. Xiyobon shu darajada go'zal, rutubatli, har xil rangga b'p'ulangan ajib bir manzaraga ega ediki, ayniqsa, quyosh botgan mahali bu manzara yana ham go'zallashar, ko'zlarini yashnatib, yurakni qitiqlardi. Biroq bahri-dilini ochib yuboradigan bunday go'zallikda qandaydir yasamalik bor edi. Samandar bu go'zallik o'ziga yuqmaganini s'p'uzdi. Har xil shaklga solib ekilgan gulzor va maysalarning jozibasini o'ziga singdirolmadi. U maysalar ichida yoki archalarning doimo soya tushganidan zax bo'lib qolgan joylarida bironta ham b'p'ugona, yovvoyi, o'z xolicha o'sib yotgan o'tlarni ko'rmasdi. Hatto ko'm-ko'k bo'lib oqayotgan xiyobon ichidagi kichkina jilg'achaning atrofi ham juda e'v' t'p'uribor bilan tozalangan va tartibga k'p'ultirilgan edi. To'rt burchak shaklidagi maydonda maysalar qulf urib yashnab yotardi. Maysazorda faqat maysa, gulzorda faqat gul o'sgan, ulardan odamning yuziga rohatbaxsh salqin havo ufarar edi. O'sha kuni Samandar xuddi hozirgiday qishlog'ining ch'p'ukkasidagi doimo suv sizib yotganidan naq changalzorga aylangan va yovvoyi gullarga burkangan to'qayni eslagandi. To'qayda maysalar tovon urar, har xil gullar aralash dastalari suvga qoniqib, butun bir to'qayni hidi bilan mast qilib turgan, tarsillagan yovvoyi yalpizlarni, p'uchakgul va shamakgullarni, to'qaydagi yulg'un, zirak va xarsanglar soyasida oftob t'p'ugmaganidan sarg'ish tusga kirgan qo'qigullarni eslagandi. NP'ugadir bolaligida unga qadrli bo'lmagan to'qaydagi o'sha anvoyi gullar, endi hatto o'simliklari, gullari ham tartib bilan o'sadigan shaharda unga allan'p'uchuk ardoqli bo'lib tuyulardi.

U balkim bir hafta oldin qishlog'ining ch'p'utidagi to'qayda o'sadigan bo'liq yalpizlarni eslagan va so'ng unutgani uchun o'sha kuni yuzaga chiqar-chiqmas, yana yashiringan - hali o'zi ham nima d'p'ub atashni bilmagan botiniy tuyg'ulari va xotiralar bugun kitob o'qib yotganida o'z-o'zidan shuurini band etib, bir zum suvga yashiringan po'kakd'p'uk xayoliga lip etib qalqib chiqqanu, unga yalpiz solingan sho'rva hidini eslatgandir? Har qalay, Samandar yalpiz solingan sho'rva hidini qo'msardi. Shu sababli bo'lsa k'p'urak, yuning orqasidagi bolalar bog'chasiga qarashli qarovsiz bog' uning ko'ngliga yaqinroq edi. Yo'q, u qariyb sakkiz yildan b'p'uri shu p'urda yashayotgani uchun bu bog' qadrdon emasdi, balki, o'sha, hatto odam tushuntirib b'p'ura olmaydigan, maysalar bilan gullar o'rtasidagi hali butkul ch'p'ugara o'rnatilmagan, o'simliklar o'z erkicha o'sib yotgan, b'v' t'p'uribor kunlari d'p'urazani ochib, ishlab o'tirganida yalpiz hidi k'p'ulib qolgani uchun mana shu qarovsiz bog' Samandarning ko'ngli va xotiralariga yaqin edi.

OK'shanda u birinchi sinfni tugatayotgandi. Yomg'ir endigina yog'ib o'tgan, bog'dagi maysalarning kaftlarida marjon-marjon tomchilar jilvalanar, otquloqlar bargida hovuch-hovuch tomchilarni kaftlariga olib, ko'z-ko'z qilib turganga o'xshar edi. Otasi bilan hayotning otxona joylashgan qismiga borguncha kichkina etigi xuddi yap-yangiday yaltirab qolgan, bundan suyunib k'p'utgan Samandar hayotdagi o'tlarga etigini tobora ko'proq ishqab yaltiragan, uzun choponining jiqqa ho'k' bo'lguncha o'tlar ichida mastona-mastona ag'ag'and. OK'shanda otasi otxona d'p'uvori ostidan bir quchoq yalpiz t'p'urib olgan va onasi k'p'uchqurun yalpiz barglarini solib sho'rva qilgandi. Yalpizlarning dastasi bo'liq va s'p'ursuv edi. Samandar o'sha kungi sho'rva ta'v' t'p'uribor boshqa h'p'uch qa'p'urda tuymadi va juda ko'p qo'msadi. Yalpizli sho'rvaning qurut solinganidan biroz taxir ta'v' t'p'uribor o'sha kuni uning og'zida bir umr o'rnashib qoldi. Onasi k'p'uyinchalik ham yalpiz solingan sho'rva qilib b'p'urgan, IP'ukin h'p'uch qaysisi o'sha kundagiday Samandarga xushtab'v' t'p'uribor tuyulmagan va darrov esidan chiqib k'p'utgandi.

Samandar oldinlari ham o'z xotiralarini bilan qarovsiz bog' o'rtasida qandaydir uyg'unlik borligini ko'p marta his qilgandi. LP'ukin bu qanday uyg'unlik vav qanday o'xshashlik ekanligini o'zi ham bilmasdi. Bog'ning qarovsiz ekani-yu,

oK»zining doimo ikkilanib, shahar hayotiga koK»nikolmay yashayotgani oK»rtasida qanchalik mutanosiblik borligini va nima uchun bu tashlandiq bogK»ga bunchalik koK»ngil qoK»ygani-yu, bogK» nima uchun oK»ziga aziz va moK»tabar tuyulishini bilmasdi. LP»kin kP»yngi oylardan bogK» uning birdan-bir hamdardi, uning soK»zsiz suhbatdoshiga aylandi. KoK»ngli qachon yolgK»izlikni yoki qishloq xotiralarini qoK»msab qolganda, Samandar bogK»ga kirar va qarovsiz daraxtlarga qarab, bolalik paytlarini eslardi. Samandar daraxtlardan anqiydigan chirkin hidni tuyar ekan, novdalarga, shox-shabbalarga, xazon uyumlariga toK»lib yotgan, daraxtlari boK»talab kP»tgan bu bogK» unga har qanday soK»lim va bP»jirim xiyobonlardan goK»zalroq tuyulardi. Kuz yoki bahor paytlari shaharga adashib kirib qolgan dovullar, bogK»dagi kP»ksa daraxtlarning shoxlarini, qasir-qusur sindirar ekan, Samandarning koK»nglida ham nimalardir qasi-qisirlab kP»tardi. Shunday paytlari uyqusi uchib, tuni bilan bP»zovta boK»lib chiqar va ertalab bP»katga chiqa turib, dovulga dosh bP»rolmagan shoxlarning magK»lub botirning singan nayzasiday P»rga osilib turganini koK»rardi; shunday lahzalarda daraxtlarga azbaroyi rahmi kP»lganidan, bu yildan boshlab bogK»ga bogK»bon tayinlashlarini soK»rayman, dP»b ahd qilardi.

Jikkakkina bogK»bon esa uch yil oldin qazo qilgandi. Undan kP»yin bogK» oK»z xarajatini qoplolmagani uchun tashlandiq boK»lib qoldi. LP»kin bahor kP»lishi bilan bogK» yovvoyi gullarning va yam-yashil daraxtlarning nafis-muattar hidlariga toK»lib kP»tar ekan, Samandar hamisha oK»z ahдини unutib qoK»yar va bogK»ning goK»zalligiga maftun boK»lib qolardi. Daraxtlar shu darajada zich, tarvaqaylab kP»tgan ediki, singan-chirigan novdalaru yam-yashil barglar, rango-rang gullar ichida daraxtning oK»zi koK»rinmay qolardi. B»v b»m»zan bu P»rdan bir ikkita adashib chiqib qolgan yalpizni ham topish mumkin edi. BogK»da yovvoyi gullar koK»p edi. Samandar yalpizni koK»rganida hamisha hayajonga tushar, yutoqib hidlar. KoK»nglida joK»sh urgan xotiralar choK»gK»iga shu bilan suv sP»pmoqchi boK»lardi. Biroq yalpizning hidi u kutganday dimogK»ini kuydirib yuboradigan darajada oK»tkir boK»lmasdi. Aksincha, yalpizda koK»proq zax hidi oK»rmashib qolgan edi. Shunda Samandar bP»ixtiyor otasi otxona dP»vori ostidan tP»rib kP»lgan yalpizlarni va yalpiz solingan shoK»rva hidini eslardi va kP»chki paytlari bogK»da sayr qilishni yaxshi koK»rardi. Shoxlar tarvaqaylab kP»tganidan bogK» ichidagi yoK»lkalar ham yopilib qolgan, Samandar bogK»ni aylanib narigi tomonga oK»tardi. U tomondan bogK»ning ichiga kiradigan yoK»l ochiq edi. BogK» oK»z kP»ksaligi va tashlandiq ekanligini odamlardan yashirish uchun atrofini shox-shabba bilan oK»rab tashlagandP»k edi. Bu P»rda yoK»lak boK»yylab, tigK»iz qilib poK»stlogK»idan hamisha rutubat anqib turadigan tP»raklar ekilgan, yoK»lak orqali bogK» toK»riga kirish va bolut daraxti ostida oK»tirib bP»malol xayol surish mumkin edi. Samandar oK»tirgK»ichda soatlab kitob oK»qir ekan, goh jiyda, goh dubdan taralayotgan sokin koK»klam hidi yoki yovvoyi gullarning anvoyi hidini sP»zardi. Bunday paytlari chirkin shox-shabba va xazonlarning ham hidi xushboK»y boK»lib kP»tardi. Daraxt shoxlarida munchoqday-munchoqday yomgK»ir tomchilari barglarning qorachilari kabi oK»ynab, yaltirab turardi. B»v b»m»zan tomchilar barglariga sirgK»alarday osilib olardi. Samandar bu P»rda oK»zini erkin his qilar, har qanday xushtu-xayollariga erk bP»ra olardi. Gohida unga bogK»dagi goK»zallikda ham qandaydir nuqson borday boK»lib tuyulardi. Bu qanday nuqson ekanligini uning oK»zi ham bimasdi. Samandar qishloqdan shaharga kP»lgan paytlarini, u paytdagi tuygK»ularining naqadar pokligini va hayotga zavq-shavq, hayrat bilan qaraganini armon bilan eslardi. U ishga borar, vaqtida qaytardi, mana P»tti yildan bP»ri xuddi shu ahvol edi. M»v b»m»lum tartibga tushgan: vaqtida ishga borar, ish tugashi bilan qaytar, dam olish kunlari kitob oK»qir yoki biron doK»stinikiga borardi. P»tti yillik tarjimai holi mana shu bitta jumladan iborat edi. KP»yngi yillarda oK»zidan norozi boK»la boshlagandi. U oK»z hayotidan qoniqmas, umrining kun bilan tunning oK»zgarishiday bir xil ekanligi uni tobora hafsalasiz qilib qoK»ygan, tP»z-tP»z qishloq xotiralariga bP»rilib kP»tardi. Xotiraga bP»rilib bilan tP»zda gup etib yalpiz solingan shoK»rva hidi dimogK»iga urilar va bP»ixtiyor hapqirib kP»tardi. Shunda birdan yuragida har xil tuygK»ular gK»alayon qilib qolar, u P»rda iznsiz dovullar boshlanar, toK»rt tomoni ham dP»vor boK»lgan katalakdP»k uyda yuragi siqilib kP»tar va sP»kin boqqa chiqardi; oq, harir gulbarglarning xuddi qush patiday uchib tushishlarini va soK»ng jajji qushlar kabi ohista P»rga qoK»nishini koK»rib, bu bir lahzalik goK»zallikdan koK»ngli zavq-shavqqa toK»lib kP»tar, umrining bP»huda oK»tayotgani haqidagi oK»y-xayoldan asta-sP»kin forigK»lanib borardi. Balki, mana shu sabab bogK» bilan Samandarni bir-biriga yaqin qilib qoK»ygandir?! BogK» ham Samandarning nazarida unga oK»rganib qolganday edi. Uch yildan bP»ri u bilan suhbatlashar va Samandar oK»zi P»ngil tortgani sayin bogK» ham tashlandiqligini unutamayti, mP»unga dardlarini aytib bP»rayayti dP»b oK»ylardi. Chunki u kirganda daraxtlar unga nP»ulardir dP»b, shiviray boshlardir va uning koK»ngli ham ovozsiz shitir-shitirlarga, chah-chahlarga toK»lib kP»tardi. Shunday lahzalarda samandar bogK» bilan oK»zining qalbi aynan bir narsa ekanligiga sira ham shubha qilmasdi.

Samandar otasining otxona dP»vori tagidan yalpiz tP»rib kP»lganini va oK»zining barra gul bP»daga to choponi hoK»l boK»lguncha agK»naganini, maysa qulogK»idagi yomgK»ir tomchilari uning boK»ynidan ichiga tushib, qitigK»i kP»lganini orziqib eslardi. BP»daga agK»nagani xuddi lyapiz solingan shoK»rva hididay uning e»b»m»zozli xotiralaridan biri edi. U boshqa, hP»ch qaP»rda, hP»ch qachon oK»sha kungiday zavq bilan, shodligidan qiyqirib, oK»zini batamom baxtli va erkin his etmadi. Talabalik yillari toqqa chiqib, maysalarni koK»rganda bolaligi tutib kP»tgan, maysalarga mastona-mastona agK»nagandi, IP»kin bu agK»nash unga bP»daga agK»naganchalik zavq bP»rmagandi. BogK»dagi maysalarning qulf urib yashnab yotganini koK»rganda Samandarning yoshlik xumori tutib kP»tar, IP»kin u endi bola emas edi, atrofda baland-baland binolardan ayollar va erkaklar ermak uchun shunchaki bogK»ni tomosha qilib oK»tirishar va esnab qoK»yishardi. Mana endi bu manzaralar u odatdagiday dam olish kunlarining birida kitob oK»qib yotganida, bulut ichiga yashiringan quyosh kabi xayoliga balqib chiqqan va butun xotiralarini yoritib yuborgan hamda goh bolalikka, goh otasi yalpiz tP»rib kP»lgan olis oqshomga, goh qarovsiz qolgan boqqa oK»xshab kP»tadigan ajib bir xotiraning torini chP»rtib yuborgandi. Samandar bu torning koK»nglida borligini ilgarilari ham sP»zgandi. Endi esa bu oK»ychan va xazin ohangga qoK»shilib, oK»zi ham sarkashlik va oK»yinqaroqlik bilan oK»tgan, IP»kin hozirgiga qaraganda mazmunliroq va baxtliroq boK»lgan bolalik koK»chalariga va oK»sha olis oqshomga mana bu tashlandiq bogK» orqali oK»tib borardi. BogK» endi unga faqat xotiralar makoni emasdi, balki, umrining bir qismi ham edi, kim biladi, ehtimol umrning aynan oK»zi hamdir.

II. Hazonrez

Kuz qanday kP»lganini Samandar dP»yarli sP»zmay ham qoldi. MP»zon oyining boshlarida safarga kP»tdiyu, oK»n kunlardan soK»ng qaytib kP»ldi. U qaytib kP»lgan kuni shaharga yomgK»ir yoqqandi. YomgK»ir shu darajada P»ngil yogK»gandiki, ediki, goK»yo kimdir butun shahar ustiga hoK»l roK»molchasini bir silkitib olganday edi. Shahardagi daraxtlar hali oK»z rangini yoK»qotmagandi. U kP»chqurun bogK» aylangani chiqdi-yu, tong qoldi: bu P»rda kuz allaqachon boshlangan, qurigan novdalar chirt-chirt uzilib tushardi. Endi bogK» yozdagidan ham koK»ra ayanchli tusda edi. YomgK»ir tafti aralash P»r hidi kP»layotgan boK»lsa-da, Samandar koK»proq kuyindi hidini sP»zardi. Bu hid farrosh ayol bolalar bogK»chasi atrofini supurayotganda

bogK»dan uchib borgan xazonlarni yoqib yuborgan joydan - kPµksa yongK»oq daraxti tagidan kPµlayotgandi. Samandarga bu hid noxush narsadan darakchi boK»lib tuyuldi. Bir haftalardan soK»ng stolida uch dona nomozshom gulining soK»lib yotganini koK»rdi-yu, nogahon kuz kPµlganini va bunga oK»zining ishongisi kPµlmayotganini angladi. Gullarni uch kun oldin qizi bolalar bogK»chasi - gulzordan uzib kPµlgandi, soK»ng otasiga maqtanib koK»rsatgan edi: qizi gulni hadPµb iskardi. Samandar hatto aqli Pµtmagan goK»dak ham goK»zallikka bunchalar shaydo boK»lishini koK»rib, hayajonlanib kPµtgandi. Qizining yuzi ham endigina ochilgan gK»unchaday yashnab turardi; qizi uning kitoblari bilan ovora boK»lib, gulni stol ustida unutib qoldirgan, u kPµltirganda gullarning sargK»ish gulbarglari hali soK»lim edi. Samandar uch kuncha oldin gullarni stolida koK»rib, uxlab yotgan uchta goK»dakka oK»xshatgandi; endi esa, qovjirab qolganda ular bolalarga yana ham koK»proq oK»xshar, faqat ularda hayotdan asar ham yoK»k edi. Gullar qurib, malla tusga kirgandi. Samandarning ularga koK»ngli achishdi-yu, stoli ustidan olib tashlagisi kPµlmadi; gullarning birona ham bargi toK»kilmagandi, ular oK»lim bilan mardonavor jang qilgandi. Bu yil kuz, uning nazarida, boshqacha kPµldi. Endi toK»kilayotgan xazonlarni u kuzning tiriklik va oK»lim haqidagi qasidasi dPµb emas, balki harir koK»ylak kiygan, xayolidagi va bogK»dagi musiqaga mos raqs tushayotgan farishtalar dPµb oK»yay boshladi.

Samandar kPµchqurunlari ishdan qaytar ekan, trolPµybus dPµrazasidan barglarning qanday toK»kilayotganini koK»rib, yuragi orziqar, ularning bunchalik tPµz toK»kilayotganidan hayratga tushardi. Avtobus va trolPµybus sharpasidan yoK»l boK»yidagi daraxtlarning barglari duv toK»kilardi. Kµchki quyosh shu'lasida Samandar barglarning qanday yaltirab kPµtganini va havoda uzoq pirpirab turganini koK»rganda, bir paytlar qandaydir kinoda koK»rgan dPµngiz chagK»alaylari esiga tushardi. ChagK»alaylar ham koK»m-koK»k dPµngiz ustida ogK»irliklarini goh u- goh bu qanotiga solib uchar va tongi quyoshda ularning oppoq qanotlari jilvalanib kPµtardi. ToK»kilayotgan barglar esa qandaydir ulkan idishdan uzluksiz toK»kilib turgan taftsiz mitti yulduzchalarga oK»xshardi va havoda uzoq pirpirab turib qolardi. Samandar shunda tanish yosh shoirning kuz haqidagi satrlarini eslardi va xayolan bu satrlarni takrorlar ekan, shPµ'rdagi tashbPµhdan hamisha hayajonga tushardi.

Bab ƒ™zida dPµrazadan saratonda oK»zi bir-biriga tumshuqlarini tirab, bogK»lab qoK»yilgan qayiq'larga oK»xshatgan shox endi ship-shiydam boK»lib qolganini koK»rib, qayiq'lar dPµngiz boK»ylab qayoqqadir suzib kPµtgan, koK»rfaz boK»shab, endi faqat fPµruza dPµngizgina qoldi dPµb oK»ylardi. Bu dPµngizda ham tPµz-tPµz boK»ronlar boK»lib turar, uni qop-qora dovullar qoplar, qiyqirganlarida toK»da-toK»da bulutlarni qaygadir quvib oK»tib qolar, jala payti esa bogK»dagi xazonlar rostdan ham qayiq'chalar kabi qayoqqadir oqib joK»nardi.

Samandar koK»ngliga oqib kirayotgan shu taxlit kPµchinmalardan oK»zini mast boK»lib qolgandPµk sPµzardi. U bu tuygK»ular qalbiga oqib kirgan sayin mulohazaliroq, muloyim, dilgir boK»lib borayotganini anglardi va hozirgi hayoti avvalgi hayotidan mazmunliroq tuyulardi. U avvallari yillab biron marta ham chin yurakdan gK»ussaga tushmaganini, hayratlanmaganini taajjub bilan eslardi. Vaholanki, oK»shanda ham shu bogK» bor edi. Kuz oK»shanda ham xuddi shunday sirli tuyulardi. Sababini oK»ylardi-yu, tagiga Pµta olmasdi, IPµkin mPµning bunchalik xazonrishta boK»lib qolishimga oK»sha saratondagi yalpiz solingan shoK»rva hidini eslaganim sababchi boK»ldi, boK»lmasa, mPµn bu olamda gK»aflatda oK»tib kPµtardim. Bu goK»zalliklarni sPµzmay qolardim, dPµb oK»yay boshlardi. Bab ƒ™zida esa kuz ham, bogK»dagi sukunat ham, xazonlarning raqsga tushayotgani ham, koK»nglidagi kPµchinmalar ham va oK»zi his etayotgan botiniy goK»zallik ham - hammasi koK»nglidagi oK»sha tuganmas qoK»shiqning davomiday boK»lib tuyular va oK»sha qoK»shiq koK»nglini endi tobora zabt etib olayotganini sPµzib qolardi. U kuzning asta-sPµkin uyiga ham bostirib kirayotganini dafƒ™atani sPµzib qoldi. Bir oycha oldin xazon bogK»ning oK»zida uyilib yotganini koK»rgandi. Bir nPµcha kundan soK»ng esa xazon uy bilan bogK»ni ajratib turgan panjaradan oK»tib, yoK»lkaga ham sirgK»alib oK»tganini koK»rdi. Bir haftadan soK»ng esa kPµchasi dovul boK»ldi. Ertalab u ishga otlamayotganida dahlizda ikkita xazon yotganini koK»rib qoldi va shunda kuz hatto uyga ham bostirib kirganidan xursand boK»lib kPµtdi. Xotini esa uning kPµchasi dPµrazani ochiq qoldirganidan norozi boK»lib, xazonlarni supurib oldi-da, axlat chPµlakka tashlab yubordi, soK»ng xuddi yuqumli kasallikning joyini tozalayotgandPµk dahlizni yaxshilab artdi. Samandar shunda bu xazonlar bogK»dan mPµning uyimga madad izlab uchib kPµlgan dPµgan oK»yga bordi. LPµkin bu oK»yini xotiniga aytib masxara boK»lishdan qoK»rqdi.

Samandar bir kPµchasi dPµraza qattiq taqillashidan uygK»onib kPµtdi. U yotgan joyidan shoshib turdi-yu, garangsi dPµrazani va yupqa yogK»och toK»siqni ochdi, yuziga yomgK»ir hidi, soK»ng tomchilar urildi. U zim-ziyo tunda dPµrazani qoqqan kishini qidirib alangladi, IPµkin hPµch kim yoK»q edi. Shunda u dPµraza mPµning xayolimda taqillagan dPµb oK»yaylab, xotirjam tortdi. Biroq ertasiga yana kimdir dPµrazani shoshib qoqdi. Samandar dPµrazani ochib hPµch kimni koK»rmadi. Yana yomgK»ir aralash xazon hidini sPµzdi va endi oK»zidan xavfsiray boshladi. Faqat uchinchi kungina B«bPµzoriB»ni tutishga muvaffaq boK»ldik bu - dPµrazasi yonida oK»sgan kPµksa oK»rikning shoxchasi edi. Shamol turganda shoxcha silkinib dPµrazani taqillatardi.

Samandar shoxchani ushlab koK»rib, uning gK»adir-budir, sovuq ekanini sPµzdi: shoxchada hayot asari sPµzilmadi. Azbaroyi shoxchaga rahmi kPµlganidan uning bandini bir-ikki siladi-yu, shoxchaga tPµginmadi. Uning nazarida kuz oK»zini bPµzovta qilishga haqqi borday edi. Shoxcha oK»zini eslaganidan xursand ham boK»ldi. Bir kuni ishdan qaytganida shoxchani uzib olinganini, qora chirik poK»stlogK»i qoK»li kPµsib olingan Pµngday osilib turganini koK»rdi-yu, bu xotining ishi ekanini bildi. Ertalab xotini bir haftadan bPµri dPµraza taqillashidan uxlay olmay chiqayotganidan nolingan edi. Samandar shunda xotini bilan oK»zi orasida katta jar paydo boK»layotganini angladi: bu jar tobora kattalashib borardi, nazarida xotini hPµch qachon oK»zini tushunmaganday tuyulib kPµtdi. B«GoK»zallikni boK»gK»ib qoK»yish ham, goK»zallikka nisbatan kuch ishlatish ham Pµr yuzidan hayot ildizlarini sugK»urib tashlash bilan barobardirB», - dPµya oK»yladi Samandar qandaydir kitobdan oK»qigan soK»zlarini xotirlab. Samandar shu kunlarda butun vujudiga qaydandir kPµlayotgan xazin ohanglar singib borayotganini sPµzardi, bu ohanglar qarovsiz bogK»dan taralayotganday edi.

Samandar vujudida qandaydir tarang tortilgan torlar boru, torlar bogK»dan kPµlayotgan ohanglarga aks-sado bPµrayotganday tuyulardi. Bab ƒ™zan torlar goK»yo tanbur torlariday gK»oK»ngK»illab kPµtardi. Bab ƒ™zida esa yomgK»irning bogK»ni hafsa bilan choK»miltirayotganini dPµrazadan tomosha qilib turar ekan, yomgK»ir oK»zining koK»nglidagi gK»uborlarni ham yuvib kPµtayotganini his etardi.

Oktyabrning ikkinchi haftasida kun birdan isib kPµtdi. P•rdan, ayniqsa, bogK»dan bugK» va hovur koK»tarildi. Hovurdan chirik xazon hidi anqirdi. Hatto odamlar koK»ylakchan yura boshlashdi. Bu mavridsiz haroratga aldangan bogK»ning chPµkkasidagi maysalar yana qaytadan yam-yashil boK»lib bosh koK»tardi. Samandar ishdan ertaroq qaytarkan, quyosh hali botmagan, maydalab yomgK»ir yogK»ardi. Butun shahar rutubat qoK»ynida edi. Samandar ishxona yonidagi xiyobon oralab kPµta boshladi. Xiyobon oK»rtasidagi favvora atrofida odamlar gavjum edi. YomgK»ir tomchilari boshqa kundagiga nisbatan bugun nPµgadir odamlarning

zavqini qoK»zgK»atib yuborgandi.

Tomchilar yuzlardan oqib, yoqalarining ichiga kirib kP»utayotgan boK»lsa ham nP»ugadir hP»uch kim junjikmasdi. YomgK»ir tomchilari iliq va rohatbaxsh edi. Samandar favvora yonida tomchilarga kaftini tutib turgan yashil yomgK»irpoK»shli P»utti-sakkiz yashar bolaning boshida tojday porlab turgan kamalak yoyini koK»rib, hayratlanib bir zum yoK»lak oK»rtasida toK»xtab qoldi. Kamalak bolaning boshida tojday yaraqlar va tomchilar fonida tovus patiday jimirlab kP»utar edi. Boshida toj borligini bolaning oK»zi ham bilganday, yuzida, koK»zlarida gK»urur va hayrat jilvalanardi. QoK»li bilan yomgK»ir tomchilarini quchoqlab olmoqchiday shaxti bor edi uning. Saldan kP»uyin bola katak-katak soyabon koK»targan onasi bilan zinadan koK»tarilib kP»utayotganda kamalak yoyi bolaning bP»uliga osilib qoldi. Bu goK»zal manzara edi. Bola ham yomgK»ir tomchilariga yuzini tutish uchun bir zum toK»xtaganda kamalak bolaning yomgK»irpoK»shi bilan uygK»unlashib, yaxlit bir surat yasadi. Endi kamalak bolaning bP»ulida qilichday osilib turardi. Bola esa onasining tortqilashlariga qaramay hamon yuzini osmonga tutib turar, bP»ulida esa rangin shamshir oK»ynoqlar, bola harakatiga mos qilich bir yoK»qolib, bir paydo boK»lardi. Samandar toki bola zinadan gK»oyib boK»lguncha unga mahliyo boK»lib qarab turdi. U koK»pdan bP»uri bunday manzarani koK»rmagandi. KoK»rgan boK»lsa ham parvo qilmagandi; olti oycha oldin tabiat in'omi boK»lmish har bir manzarada insonni poklaydigan qandaydir sinoat bor dP»uyishsa, u oK»sha kishining ustidan mazax qilib kulgan boK»lardi; hozir esa tashlandiq boqqa qarab, oK»zini kashf etar ekan, gK»aflatda bunchalik uzoq qolib kP»utganiga hayron boK»lardi. Kamalak endi zinaning oK»zida qolgan va P»ungil hilpirab turardi. Samandar xiyobondagi favvoralarda paydo boK»lgan yana bir nP»ucha kamalakka koK»zi tushdi. Favvoralar yuqoriga otilar ekan, yomgK»ir tomchilariga urilar, yomgK»ir tomchilari esa oK»zidan rang-barang kamalaklarni taratardi. Quyosh qiya botayotganidan Samandar turgan joydan favvora ustida lovullab atirgullar ochilganday boK»lib koK»rindi. Faqat bu atirgullarning gulbarglari turli rangda edi. Favvora atirguli yomgK»ir tomchilarini P»ungib, bir yuqoriga koK»tarilar, shunda atirgunning yashil gulbarglari koK»payar, bir pasga sollanib egilar va qizil gulbarglari lovullab kP»utardi. Samandar bir nP»ucha soniya qotib turdi va yuragi hapqirib kP»utdi, nazarida favvora ustiga osmondan quchoq-quchoq atirgullar yogK»ilayotganday boK»ldi. Xiyobondagi maysalar yashil koK»ylak kiyan bolalarday zavq bilan yuzlarini chayishardi. Samandar bP»ukat tomon borar ekan, yana ikki marta burilib favvoraga qaradi. Endi u yP»urda kamalak jilvalanmasdi. Samandar kP»uying kunlarda ham shu manzaralar taB™sirida yurdi. U bahorda yoki saratonda emas, ayni butun borliq xazon boK»lishga, chirishga, soK»lishga yuz tutgan faslda oK»z qalbidagi favvora ustiga tushayotgan gullarni koK»rganidan xursand edi.

III. Bahor Gullari

B«Buyuklik va goK»zallik hamisha yonma-yon tursa kP»urakB», dP»ub oK»ylyab boshladi Samandar shaharda oK»riklar gullab, yoK»laklarni oq-qizgK»ish gulbarglar qoplab olgan va koK»nglida oK»zidan koK»ra ulugK»roq bir shijoat uygK»onayotganini anglagan, har bir goK»zallik butun tarovati va fusunkorligi bilan koK»ngliga oqib kirayotganini his etgan paytlar BogK» bahor kP»ulishi bilan birdan oK»zgacha yashillanib joK»nagandi. Samandar hatto oK»tgan yili qurib yotgan daraxtlarning qovjiragan shoxlarida kurtaklar oK»sib chiqayotganini koK»rgandi. Garchi chirkin hidi hamon taralib turgan boK»lsa ham, endi bogK»dan koK»proq koK»kat hidi kP»ulardi; bir yovvoyi gK»urur bilan ochilib yashnagan anvoyi gullar ham bogK»ga oK»zgacha fusunkorlik bagK»ishlangandi. Gullarni, ayniqsa, yalpizni koK»rganda Samandar zavqlanib kP»utardi. Yalpizlar ham bu yil har yilgidan koK»proq edi. Bolalar bogK»chasi oqib kP»ulib, bogK»ning etagini aylanib oK»tadigan ariqcha atrofida bir quloqchacha joyda yalpizlar gurillab oK»sib chiqqandi. Bu joy kP»uksa joK»ka daraxtining orqasida, koK»zdan pana joyda boK»lgani uchun yalpizni bu yil hP»uch kim yulib tashlamagandi. Samandar bogK»dagi goK»zallikdan ruhi tiniqlashib borayotganini sP»uzardi. U koK»nglida uygK»onayotgan tuygK»ularning buloqlarini bogK»dan topganday edi. Endi u har kuni bogK»ga chiqar va yarim soatcha bogK»ni aylanar, koK»nglida birdan hP»uch kimga aytib boK»lmaydigan kP»uchinmalar paydo boK»layotganini his etardi; bu kP»uchinmalar shunchalik nafis ediki, Samandar bu nafislikni bP»uxosdan yoK»qotib qoK»yishdan qoK»rqanidan ohista qadamlar bilan yurar: koK»ksida juda nozik gullardan tP»urilgan guldastani koK»tarib yurganga oK»xshardi. Samandar oK»z xayolidan va bogK»dan taralayotgan olam bilan uygK»unlashib borar, uygK»unlashgan sayin qalbida koK»proq tashnalikni his etardi. Samandar bir nP»ucha oydan bP»uri zarif tuygK»ular bilan yashardi, u bu tuygK»ularni qayta yoK»qotib qoK»yishdan qoK»rqar va shuning uchun har lahza qarshisidagi qarovsiz bogK»ning bitta goK»zal tomonini kashf etar va tobora u bilan uygK»unlashib borardi.

Bir kuni ishdan qaytib, xotiniga xonasini bogK»ga qaragan dP»urazasi oldiga joy qildirdi: stolni taxtlab boK»lgach, oromkursiga choK»kkancha, bogK»ni tomosha qila boshladi.

Xotini choy olib kP»uldi; izidan oK»zi ham kursi kP»ultirdi-da, erining yonida oK»tirdi. ToK»siq-panjara bilan qator qilib ekilgan, IP»ukin qarovsizligidan shoxlari panjaralardan oshib tushgan gullar ulardan atigi bir nP»ucha qadam narida yashnab yotardi.

- Gullar nP»ugadir bu yil boshqacha ochildi, - dP»udi xotini unga qaramay. - NP»ugadir bu yil koK»ngilga juda yaqindP»uk tuyulayapti.

- Har yili ham shunday ochilardi, - dP»udi Samandar, - faqat biz eB™tibor bP»urmasdik.

- Bilmadim. Har qalay, bu yil juda boshqacha, - dP»udi xotini, - qarab tursang, har bir gul panjaralardan boshini uzatib qarayotgan qizaloqlarga oK»xshab kP»utadi.

- ToK»gK»ri, ular bilan bolalar oK»rtasida qandaydir oK»xshashlik bor, - Samandar xotinining topqiriligidan zavqlanib kP»utib, unga kulib qarab qoK»ydi. Xotini uning gapini dP»uyarli eshitmadi ham. U oK»zining taassurotlarini birdan gapirib qolishga oshiqardi, chogK»i.

- Qarab tursangiz, gullar ham bir-biri bilan juda bP»urilib gaplashayotganga oK»xshaydi; - dP»udi yana xotini, - qulogK»ingga qiqir-qiqir kulganlari eshiltilgandP»uk boK»ladi, agar biron gul tP»ubranib qolsa, hammasi birga qoK»shilib tP»ubranishadi.

- Gullar ham xuddi biz kabi yashaydi. ToK»gK»ri, bizga qaraganda qisqaroq,

IP»ukin yashaydi. Oldinlari gulni maB™shuqa qizga oK»xshatishgan. Qarang, qanday goK»zal.

Samandar aruzdagi ikki baytni barmoq ohangiga solib oK»qidi.

- Bu kimdan? Bizda odamni gulga oK»xshatmaydi, shP»ukilli, - dP»udi xotini, - mP»un odamni gulga oK»xshatishni qandaydir yapon yozuvchisidan oK»qiganman.

-Boburdan. MP»un ham ilgari shunday oK»ylardim, - dP»udi Samandar va xotini bir paytlari oK»zi bilan adabiyotlarga munosabat masalasida hP»uch kP»ulisha olmaganini esladi. - LP»ukin toK»qqiz oy oldin Navoiyni oK»qiy boshlagach, bu fikrimdan qaytdim.

- Odam gulni koK»rganda koK»nglida nimadir tugK»iladi-yu, soK»ng darrov yoK»qoladi, aftidan, u yoK»qolmasa kP»urak, bizning oK»zimiz unutsak kP»urak, - dP»udi xotini yana gulzorga qarab.

Samandar xotiniga hayratlanib qaradi.

- Bav ʻʻzida gulni koʻrganda koʻngling shunday yashnab kʻutadiki, birdan yasharib qolganday his etasan oʻzingni. Shunda oʻzing-oʻzingga xunuk koʻrinib kʻutasan, birdan boshqacha yashaging kʻulib qoladi.

Samandar xotiniga battar hayratlanib boqdi. Chunki xotini uning koʻnglida kʻuchayotgan, u bir nʻpucha oydan bʻpuri tushunib Pʻtolmagan narsalarni juda sodda qilib tushuntirib bʻpurgan edi. Birdan xotini bilan oʻzi oʻrtasida jar qurgan oʻsha kuz oqshomini esladi. Balkim, oʻsha jar ularni ayri-ayri qilib yaqinlashtirgandir? Jar koʻp narsalarga toʻsiq boʻlgan-u, IPʻkin ularning aynan bir narsani his etishlariga, aynan bir narsa haqida bir xil fikrga kʻulishlariga yoʻl ochib bʻpurgandir? Har qalay, Samandar hozir hijolat tortdi.

- Rostdan ham, oq atirgul goʻzal bir qizga oʻxshaydi, - dʻudi u oʻzining qizarib kʻutganini xotinidan yashirish uchun. - qarang, ana u gulbarglari - qat-qat sochlari, qizgʻishroq yalligʻi bor gulbarg esa yuzi... Soch yuzni ohista hovuchlab turibdi... goʻzal bir hikoya chiqarkan... Nima dʻudingiz? Soʻzga usta boʻlsam, oʻzim yozardim.

Xotini unga yayrab tikildi. Samandarning hayajoni unga ham koʻchgandi, yuzi qizil tuman changlanib kʻutgandayin, kuchsizgina qizardi.

Qizi eshikdan yugurib kirib, oʻzini onasining quchogʻiga tashladi.

- Oyjion, mʻun olamushuk kuydim, - dʻudi u tilini yasab, erkananar ekan. Onasi uning boshini siladi. LPʻkin gulzordan koʻz uzmay:

- Gullarning nomini juda topib qoʻyishadi-da, - dʻudi, - tugmachagul, gulibʻmor, qirqogʻayni, oqqaldirgʻoch... rostdan ham, qaldirgʻochga oʻxshaydi. Qizligimda mʻunga nuqul oqqaldirgʻoch sovgʻa qilishsa, dʻub orzu qilardim.

-Mʻun esa atirgul sovgʻa qilganman, - eslatdi Samandar, xotinini ilk bor oppoq koʻk gulli koʻylakda uchratgani koʻz oldiga kʻuldi. B«Rostdan ham oʻsha payt oq qaldirgʻoch ga oʻxshardiB», oʻyladi u dafv ʻʻatan.

- Toʻgʻri, - dʻudi xotini, unga bir koʻz tashladi-yu, uyalib olib qochdi. - Karamga oʻxshagan ulkan atirgul edi. LPʻkin hidi haligacha dimogʻimdan kʻutmaydi, oʻsha gulni eslasam, nʻgadir anovi atirgullar koʻrimsiz boʻlib qoladi. Balkim bu yoshlik xotirasi boʻlgani uchundir?

-Anovi gullar quyoshchalarga oʻxshaydi, - dʻudi qizchasi, dʻuraza raxiga osilgancha, qoʻli bilan panjara agʻnab yotgan joydan koʻrinayotgan gullarni koʻrsatib. U otasi bilan onasi nima haqida gaplashayotganini darhol anglab olgan edi va uning charos koʻzlari ham hayrat, ham goʻdaklik aralash porlab turardi.

Samandar qizi koʻrsatgan tomonga qarab, sariq moychʻuchaklarni koʻrdi.

Moychʻuchaklar mitti quyoshchalar kabi yashnab turardi va hozir Samandarning koʻziga bu mitti quyoshchalardan taralayotgan nurlar butun bogʻni charogʻon nurlarga toʻldirib yuborganday boʻldi.

U qizning gapidan entikib kʻutib, uni qattiq quchib oldi. OKʻzining hayajondan yoshlangan koʻzlarini xotinidan yashirish uchun koʻzlarini ohista yumdi. Birdan koʻz oldini yaltirab turgan oʻrgimchak uyasidʻuk toʻr qoplab oldi; toʻrning har bir katagidan yashil shuʻlalar taralardi. U qobogʻini ozgina harakatga kʻulirishi bilan yashil shuʻla alvonlashar va butun koʻz oldi qip-qizil rangga toʻlib kʻutardi. Bu uning yuziga tushayotgan quyosh nurlarining kipriklarida aks etayotgan jilvalari edi. Xotini unga xuddi bir endi koʻrayotgandʻuk qarab turar, quyosh nurlari erining yuzini oppoq atirgulday yashnatib yuborganidan dafv ʻʻatan hayratga tushgandi. Samandar koʻzlarini ochganda xotini oʻziga tikilib turganini koʻrdi. Koʻnglini xotining koʻzlaridan taralayotgan hayrat va farogʻat egalladi. OKʻzi ham xotiniga hayrat bilan boqdi. U hʻuch qachon xotining koʻnglini oʻziga shu daqiqadagidʻuk hamohang va yaqin his etmagan edi.

U dʻuraza oldida yuzini soʻnayotgan oftobga tutgancha oʻtirardi. Xotini bilan qizi oshxonaga oʻtishdi. U Pʻrdan qizining qandaydir qoʻshiqni xirgoyi qilayotgani eshitildi. U kursiga yaxshilab joylashib oldi.

Xavoda koʻkat hidi aralash gul hidi bor edi.

Quyosh ufq ortiga yashirindi. Ufq alvon rangga bʻplandi: hozir fʻuruza osmon fonida bu rang juda tiniq va ravshan edi. FPʻruza rangdan ham alvon rangdan ham musaffolik taralardi.

U ufqqa qarab oʻtirgan kuyi bʻpuxtiyor bir yil muqaddam kursdoshlari bilan bir doʻstining qabriga borganlarini esladi.

Marhum tʻungdoshlari ichidagi eng yuvosh va kʻulishgan yigit edi. U mashinasida toʻsatdan fojiali halok boʻlgandi.

Saboqdoshlari bilan Pʻtib borganda marhumni endi chiqarishayotgan ekan. Marhumning barvasta gavdali otasining yigʻisi Samandarning yurak-bagʻrini ezib yuborsa ham nʻgadir Samandar yigʻlay olmagandi. Bu xabar butun tʻungdoshlarini toʻsatdan esankiratib qoʻygandi. Ulardan hʻuch kim yigʻlamadi. Hamma boshini egib turavʻpurgandi. Bu boshqalarga shumshuk qoʻrinayotgan boʻlsa-da, yigʻlashayotganlardan kam qaygʻurishmagandi.

Samandar marhumni koʻmishayotganda oppoq matoning ichidan uning yuzini koʻrgandʻuk boʻlgandi: yuzi ham oppoq edi.

Kʻuyin koʻmib boʻlishgach, kimdir qabr boshiga bir tuvak sariq atirgul qoʻydi. Samandar oʻsha kuni gulga unchalik ev ʻʻtibor bʻpurmagan edi. Biroq ertasiga yana saboqdoshlari bilan qabrga borishganda, kʻuchagi gullarning ichida faqat bittasigina bir kʻuchada qovjirab qolganini koʻrdi. Boshqa gullarning gulbarglari ham soʻlimlik aks etsa-da, ulardan hali hayot nafasi ufurib turardi. qurib qolgan gulning gulbarglari ham toʻkilib, qabr atrofiga sochilib kʻutgan edi. U oʻsha kuni gul bilan odam bir-biriga juda oʻxshash ekanligini his etgandi. Bir kun oldin qoʻyib kʻutgan gullardan biri qabr boshida bir kʻuchada toʻkilib boʻlgani uning xayolidan hʻuch kʻutmadi. U marhumni eslagan sayin koʻz oʻngiga uning oppoq, kʻulishgan yuzi kʻular va oʻlimiga ishongisi kʻulmadi. LPʻkin u marhumni eslashi bilan hayot va oʻlim orasi bir qadam ekanligini his qilar, oʻzini ham qovjirab borayotganday sʻuzar va vahimaga tushardi. Soʻng u bu tuygʻuga koʻnikib qoldi. Qachon gul bilan qabrni yonma-yon koʻrsa, hayot bilan oʻlim orasi bir qadam ekanligi esiga tushar, gul va qabr, marhumning yuzi hʻuch xayolidan kʻutmay qolardi. Uning xayolidan asta-sʻukin gul, qabr va marhumning oppoq yuzi uygʻunlashib kʻutdi: nazarida avval marhum gulday qovjirab toʻkilgan, izidan esa gul toʻkilgandi. Qabr bilan gul orasiga atirgulning sariq gulbarglari toʻkilib tushardi. OKʻsha paytda u sariq atirgul bilan qabr oʻrasidagi bu qadar mutanosiblikdan hayratga tushgandi. Bu manzaralar mana endi u xuddi ufqqa tikilib turganday, xotiralari dʻurazasidan unga tikilib turardi.

Hozir ham u marhumning yuzini eslashi bilan xotirasiga lip etib gul va qabr qalqib chiqdi. Shunda u oʻlimning bir qadam narida turganini his etdi-yu, umrning bunchalik qisqa ekanligidan birdan vujudini titroq bosdi. B«Bu ikkalasining orasi bunchalik yaqin, - dʻub oʻyladi u, - odam bir marta toʻyib nafas olishga ham ulgurmaydiB». Soʻng ufqqa qarab xotirasidagi va koʻnglidagi vahimani quvmoqchi boʻldi. Biroq lovullab yonayotgan ufqda ham sariq atirgul va qabr paydo boʻldi. Sariq atirgulning gulbarglari ohista toʻkilar, lovullab yonayotgan ufqdan qip-qizil choʻgʻga aylanib Pʻrga uchib tushardi. U xayolidan gul va qabrni haydash uchun koʻzlarini yumdi; biroq gul va qabr koʻz oldidan kʻutmadi; aksincha, ufqdagi qip-qizil olov birdan asov

This is not registered version of TotalDocConverter

shamoli girdobingizning qo'ng'irig'ini polatga aylantir, to'lar u yoqdan bu yoqqa tPurbranar ekan, bir zum qoq oK»rtada turgan sariq atirgul va qabrni yutib yuborar, yana gul va qabr qalqib chiqavPurardi. Samandar bundan larzaga kPuldi: bu manzara xayolida endi uzluksiz advom etishini angladi va koK»zlarini yana qattiqroq yumib oldi; shu daqiqada bu manzarada qandaydir huzurbaxsh goK»zallik taralayotganini, koK»ngli birdan hamma narsadan xoli va ayni daqiqada hamma narsaga aloqador, oK»zi, vujudi bilan koK»z oldidagi manzaraning bir boK»lagi ekanligini, buni his etish qalbida tarahhum va zarif tuygK»ular uygK»otayotganini his etdi.

B«Har bir inson qalbida olam bilan uygK»unlashishga tashnalik bor, - dPuya oK»yladi Samandar, - bu tashnalik xunuklik va turmushning kundalik tumanlari ichida garchi yoK»qolib kPutganday tuyulsa-da, u bor, uning borligini bilish uchun inson oK»z qalbini izlab koK»rishi kPurak; inson umrining mazmuni aslida ana shu tashnalikdadir...B».

Osmon binafsha rangga kirgan edi; bogK» ustida sariq atirgulning bir dona gulbargiday oy qalqib turardi.

Samandar bularning hammasida tPuran bir umumiylikni angladi; u hamon qarovsiz bogK»ni - koK»nglini tinmay kuzatardi.

U kPuying'i kunlarda oK»zini ham gul dPub oK»ylay boshladi; buni avval u bogK»dagi panjara orqasidagi qarovsizlikdan shoxlab kPutgan atirgulning hidi dimogK»iga urilganda, koK»nglida ham qandaydir bir narsa yashnab ochilib kPutganini sPuzgan paytda his etgandi; kPuyin bu oK»xshatish uning miyasida charx urib aylana boshladi va Samandar oK»zining ham gul ekanligiga endi shubha qilmay qoK»ydi. OK»zini gul dPub oK»ylash endi unga bachkana ham, bPuoK»xshov ham tuyulmasdi. Aksincha, bu oK»xshatish juda tabiiyday edi. Hatto u oK»zining qalbida qandaydir gul porillab ochilganini, butun tanasiga quchoq-quchoq hid taratayotganini sPuzganday boK»lardi. Bu gul uning nazarida lolaga oK»xshardi.

Lolaning gulbarglari hovuchida bir tomchi shudring oK»ynoqlardi; shudringdan tongning musaffo havosi taralar va Samandarning vujudi bu goK»zallik qarshisida madorsiz boK»lib qolar, tanasi huzur qilar, gul esa tobora yashnab borar, koK»ksida pora-pora chayqalar, butun vujudi shu gulning nozik gulbarglaridPuk, ohista titrab kPutardi.

Boshqa bir kuni u panjara ortidagi atirgulni uzib oldi-da, xonasiga joK»nadi. Qizi hali bogK»chadan qaytmagan edi. Xotini uning qoK»lidagi gulni koK»rdi-yu, tuvak kPultirib bPurdi.

- Umidaning xonasiga qoK»ya qoling, - dPudi u koK»zlari yashnab gulni hidlar ekan.

Samandar bosh chayqadi; oK»zi ham gulni shuning uchun kPultirgandi. Gulni qizining xonasiga tuvakka qoK»ydi-da, qizining karovatiga oK»tirib, uni tomosha qila boshladi.

Qizining gulni koK»rib, qanchalik quvonishini oK»ylab, koK»ngli yashnab kPutdi.

U jilmayib qoK»ydi.

Yuragining quyuq tumanlari orasidan - qarovsiz bogK»dan bu koK»rimsiz gulni topib olganidan xursand edi.

Gul yolqinlanib, xonani bPuzab yuborganday tuyuldi.

B«Qizimga bu gulni soK»litma, dPuyman - dPuya oK»yladi u, - va gulni qanday parvarish qilish kPurakligini oK»rgatamanB».

Samandar gulga qarab egilib olgan, xotini esa eshikdan goK»yo xonadagi ikkita gulni tomosha qilayotganday gulga va eriga hayrat aralash tikilib turardi.